

نشریہ ترویجی

پرورش مرغ بومی

سازمان جہاد کسانواری حرانسان و حیوانی
صحت و صحتی ترویج کسانواری
ادارہ رسالہ عالی آموزش

نشریه ترویج

پرورش مرغ بومی

پرورش مرغ بومی	عنوان
اداره رسانه های آموزشی، مدیریت هماهنگی ترویج کشاورزی، سازمان جهاد کشاورزی خراسان رضوی	ناشر
مدیریت امور طیور / معاونت بهبود تولیدات دامی	با همکاری
شرکت خدمات ترویج کشاورزی « نغای مروج »	محرر طرح
مژگان یوسفی	نویسنده
روحینش	با همکاری
افشین ابراهیمی، علیرضا شوریده، رحیبه میرزایی، جواد خونساری	گزارشگران فنی
مدیر اجرایی و ویراستار: امیر عرفاتیان میانی	
سید علی ریحانی شری	گرافیک و صفحه آرایی
فاطمه صابری، زینب تقی زاده	امور اجرایی
قدس	چاپ
۱۰۰۰ جلد	شمارگان
آذر ماه ۱۳۸۷	زمان چاپ

بر اساس مصوبه شورای فناوری / مدیریت هماهنگی ترویج کشاورزی / سازمان جهاد کشاورزی خراسان رضوی **کد: ۸۷-۱۰۲۸**

فهرست

۳	مقدمه
۴	دلایل اهمیت پرورش و نگهداری مرغ بومی در روستاها
۶	انتخاب نژادهای تخم گذار
۷	پرورش جوجه بومی یکروزه
۱۰	پرورش نیمچه بومی
۱۱	استفاده از تخم نطفه‌دار برای جوجه کشی
۱۲	جایگاه مرغ
۱۲	- دلایل ساخت جایگاه
۱۳	- شرایط جایگاه
۱۴	- مقدار فضای لازم برای جایگاه (دارای سقف)
۱۴	- مقدار فضای باز (بدون سقف)
۱۵	- محل خواب
۱۵	- محل تخم گذاری (لانه)
۱۶	بهداشت جایگاه
۱۷	تغذیه مرغ بومی
۱۸	آب مصرفی مناسب
۲۰	رعایت بهداشت و پیشگیری از بیماری‌ها
۲۱	بیماری‌های طیور
۲۱	بیماری نیوکاسل
۲۲	- پیشگیری و کنترل
۲۳	بیماری آنفلوآنزای مرغی
۲۴	- پیشگیری و کنترل

پرورش طیور به ویژه مرغ بومی از گذشته‌های دور در ایران رایج بوده است. خانواده‌های روستایی و عشایری، با نگهداری تعدادی مرغ و خروس، آنها را پرورش می‌دادند و با استفاده از گوشت، تخم و پر آنها، بخشی از نیازهای افراد خانواده را برطرف می‌کردند. همچنین مقدار اضافی مرغ و تخم مرغ تولیدی را به شهرها برده و می‌فروختند.

امروزه نیز در بیشتر روستاهای کشور با کمترین هزینه وامكانات، پرورش مرغ بومی به صورت گله‌های کوچک انجام می‌شود. هرچند این گله‌ها معمولاً به علل بهداشتی، تغذیه‌ای و ژنتیکی تولید و بازده کمی دارند و نقش آنها در اقتصاد و تغذیه روستاییان محدود می‌باشد.

خوشبختانه با توجه و عنایت خاصی که وزارت جهاد کشاورزی به امر حفظ و اصلاح نژادهای بومی داشته است، مراکز پشتیبانی، اصلاح نژاد و ترویج مرغ‌های بومی، زیر نظر معاونت بهبود تولیدات دامی جهاد کشاورزی، در مناطق مختلف کشور راه اندازی گردیده و در حال حاضر بیش از دو دهه از فعالیت این مراکز می‌گذرد. این مراکز علاوه بر حفظ و افزایش کیفی منابع بومی، به تولید و توزیع جوجه‌های یکروزه بومی و تخم مرغ نطفه دار بومی می‌پردازند. از این رهگذر افزون بر رونق دیگر بار تولید و پرورش مرغ‌های بومی، به امر اشتغال زایی و بهبود وضع اقتصادی و تغذیه‌ای در روستا نیز کمک می‌شود. با تهیه جوجه‌های بومی از این مراکز و با آموختن روش‌های درست پرورش مرغ بومی، می‌توان این کار را به صورت پیشه‌ای درآمدزا در مناطق روستایی و عشایری کشور، گسترش و رونق داد.

دلایل اهمیت پرورش و نگهداری مرغ بومی در روستاها

- حفظ ذخایر پر ارزش ژنتیکی مرغ‌های بومی، بهبود تغذیه روستاییان، ایجاد اشتغال و بهبود درآمد آنان.
- کاهش بخشی از نیاز کشور به مواد خوراکی طیور مثل ذرت، سویا، گندم، جو و... که از خارج تأمین می‌شود.
- مقاومت مرغ بومی در برابر شرایط نامساعد زیستی و بیماری‌ها.
- امکان نگهداری مرغ بومی، با کم‌ترین هزینه و فقط با مصرف باقیمانده سفره و ضایعات کشاورزی.
- مقبولیت تولیدات طیور بومی به عنوان محصول ارگانیک (که بدون استفاده از دارو پرورش یافته‌اند) در میان مصرف‌کنندگان.
- بیشتر بودن مزیت پرورش مرغ بومی در بستر، نسبت به نگهداری در قفس.
- گوشت مرغ و تخم مرغ دارای ارزش غذایی زیادی بوده و تأمین‌کننده پروتئین حیوانی روستاییان می‌باشد.
- تهیه محل و جایگاه پرورش مرغ، برای روستاییان بسیار آسان‌تر از فراهم کردن محل و جایگاه برای پرورش دیگر حیوانات اهلی می‌باشد.

نشریه بومی

پرورش مرغ بومی

۴

- در شرایط زندگی عشایری که اغلب یخچال وجود ندارد، نگهداری تخم مرغ بسیار ساده تر از سایر منابع پروتئینی است. (تخم مرغ های بی نطفه، در درجه حرارت معتدل، کیفیت خود را به مدت ۱۰ تا ۱۴ روز حفظ می کنند).
- گوشت مرغ به خاطر سهل الهضم بودن، می تواند غذای مناسب برای افراد کهنسال یا بیمار روستایی باشد.
- نگهداری و پرورش مرغ های بومی، به دلیل نیاز نداشتن به امکانات و تجهیزاتی که در پرورش مرغ های صنعتی مورد استفاده قرار می گیرند و نیز داشتن مقاومت بیش تر و سازگاری با اقلیم بومی، آسان تر است.
- خانوارهای روستایی فاقد زمین نیز، توانایی نگهداری از چند قطعه مرغ را با حداقل امکانات دارند.
- زنان و دختران روستایی به عنوان یک نیروی کار مناسب می توانند مدیریت و نگهداری از یک گله کوچک مرغ را بر عهده بگیرند که درآمد جنبی حاصل از آن، در اقتصاد خانوار روستایی اهمیت زیادی دارد.
- پرورش مرغ بومی و تولیدات آن، واحد تولیدی کوچکی را به وجود می آورد که نیاز به تکنولوژی خاصی ندارد.
- با نگهداری و پرورش طیور، خانوار روستایی به ویژه کودکان، با پرندگان، بیش از پیش خو می گیرند و می تواند سرگرمی خوبی برای آنان باشد.

تولید مرغ بومی
پرورش مرغ بومی

انتخاب نژادهای تخم گذار

از نظر ظاهری، مرغ تخم گذار، سر حال، قوی پر تحرک و بسیار پر خور است. به تدریج که میزان تخم گذاری زیاد می شود، رنگدانه های بدن، کاهش می یابد. جوجه های نژاد تخم گذار از ۴ تا ۶ ماهگی به تخم می آیند. به علاوه، جوجه خروس های این نژاد هم زودتر به بازار مصرف می رسند. حدود ۱۸ تا ۲۰ مرغ بومی تخم گذار، می تواند برای یک خانوار ۶ نفری، دست کم یک تخم مرغ به ازای هر نفر در روز تولید نماید.

برای شروع کار نگهداری و پرورش مرغ، راه های متفاوتی وجود دارد:

- استفاده از مرغ بومی تخم گذار.
- استفاده از تخم مرغ نطفه دار برای جوجه کشی.
- خرید جوجه یکروزه بومی مناسب از مراکز تأیید شده.
- خرید جوجه ۱ تا ۲ ماهه و پرورش آنها (این روش، هر چند از روش های قبلی کمی گران تر است، اما مطمئن تر می باشد و برای بار اول پیشنهاد می شود).

پرورش جوجه بومی یکروزه

جوجه‌های یکروزه باید تا چند هفته اول در محلی گرم، نگهداری شوند. این محل معمولاً شامل یک منبع تولید کننده گرما و یک سرپناه می باشد که دمای لازم را برای پرورش جوجه‌ها تأمین و حفظ می کند. منبع تولید کننده گرما ممکن است برقی، گازسوز یا نفتی باشد.

بطور کلی در مورد محل نگهداری جوجه‌ها، با توجه به مناطق مختلف جغرافیایی، باید ۴ عامل؛ عایق بندی، تهویه، منبع گرم کننده و منبع خنک کننده مورد توجه قرار گیرد.

دمای محل نگهداری جوجه‌های یکروزه در ابتدا باید حدود ۳۲ تا ۳۵ درجه سانتی گراد باشد. بارش و پر در آوردن، به تدریج نیاز آنها به دمای محیط کاهش می یابد و باید کم کم دما را کاهش داد، تا در ۷ تا ۹ هفتهگی به حدود ۲۲ درجه برسد.

برای رسیدن به رشد مطلوب، دسترسی به غذا در ساعات اولیه ورود جوجه‌ها اهمیت دارد. ماه اول (به ویژه هفته اول)، زمان حساس در زندگی جوجه‌ها محسوب می‌شود. در روز اول تولد، ۱۲ تا ۲۴ ساعت نباید دان در اختیار جوجه قرار داد، چون باقیمانده زرده در بدن جوجه‌ها، برای تغذیه آنها کافی است. بعد از آن نیز در صورت امکان، ۱۲ تا ۱۴ ساعت از آرد ذرت به تنهایی استفاده شود. سپس می‌توان از غلات یا خوراک‌های دیگر به صورت آردی (کوبیده شده) استفاده کرد. توصیه می‌شود به هیچ وجه از آرد گندم در هفته اول زندگی جوجه‌ها در جیره غذایی آنها استفاده نشود.

بهرتر است تا حد امکان برای قوی و آماده شدن جوجه‌ها برای مراحل بعدی رشد، در ۲ هفته اول از دان مخصوص جوجه‌ها با سن پایین که توسط شرکت‌های معتبر ارائه می‌شود و حاوی مکمل‌ها و ویتامین‌های لازم می‌باشد، استفاده کرد. نباید از دانه‌ی کامل برای جوجه‌ها در هفته اول استفاده کرد. به علاوه باید دقت کرد که در لانه و مسیر حرکت جوجه‌ها دانه سالم ریخته نشده باشد.

تشریح پرورش

پرورش مرغ بومی

۸

۱۴ تا ۱۶ ساعت از آرد ذرت به تنهایی استفاده شود.

مهم ترین مشکل مرغداری بومی در کشور ما، زیاد بودن تعداد تلفات جوجه‌هاست که با انجام برخی اقدامات، می‌توان تلفات را کاهش داد.

* از عوامل مهم تلفات جوجه‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- بیماری‌ها، مراجعه نکردن به موقع به دامپزشکی و نزدن واکسن لازم، باعث مرگ و میر جوجه‌ها می‌شود.
- ۲- مراقبت نکردن به موقع و مناسب، از جمله عدم تهیه دان خوری و آب خوری متناسب با تعداد و سن جوجه‌ها، می‌تواند موجب بروز آسیب‌های فیزیکی به آنها شود.
- ۳- فراهم نبودن شرایط بهداشتی جایگاه، تغذیه و آب آشامیدنی.

- در مورد پرورش نیمچه ، می توان جوجه های ۶ تا ۸ هفته را از مراکز مورد تأیید خریداری کرد. نگهداری این نوع گله پرورشی، آسان تر بوده و در مقایسه با پرورش جوجه یکروزه، محصول مورد نظر (تخم مرغ) زودتر تولید می شود. بطور معمول پولت ها در سن ۲۰ تا ۲۴ هفتگی شروع به تخم گذاری می کنند.

- حتماً پیش از سفارش و خرید جوجه، محل مورد نظر برای نگهداری آن ها باید آماده شود.

- محل مورد نظر از نظر حضور حشرات، جونندگان، خزندگان و جانوران موذی بررسی و کنترل گردد.

- برای هر ۱۰ جوجه، حدود یک متر مربع لازم است. برای پولت ها (بعد از سن ۸ هفتگی) حدود دو برابر این مقدار، فضا مورد نیاز می باشد (یعنی به ازای هر ۱۰ مرغ، حدود ۲ متر).

شیر به نریمی

پرورش مرغ بومی

۱۰

- دست کم دوبار در هفته لانه مرغ ها و تجهیزات آن (آب خوری، دان خوری و...) تمیز شوند.
- پیش از ریختن بستر در کف لانه‌ها، از خشک بودن کف لانه اطمینان حاصل شود.
- ضخامت بستر باید در زمستان بیشتر بوده و تا حد ممکن خشک باشد.

استفاده از تخم نطفه دار برای جوجه کشی

یکی دیگر از راه‌های بهره‌وری و پرورش مرغ بومی، تهیه تخم نطفه دار بومی از مراکز تأیید شده برای جوجه کشی می‌باشد. به این منظور دستگاه‌های جوجه کشی با اندازه‌ها و شکل‌های مختلف در بازار موجود می‌باشد. بهتر است برای آغاز کار و پیش از تهیه دستگاه جوجه کشی، با کارشناسان امور دام جهاد کشاورزی مشورت شود.

اول: دلایل ساخت جایگاه برای مرغ ها

- ۱- محافظت آنها از باد، برف، باران، نور مستقیم خورشید و تغییرات شدید آب و هوایی،
- ۲- کنترل روشنایی و میزان نوردهی،
- ۳- جلوگیری از شکار شدن آنها توسط دیگر حیوانات،
- ۴- محافظت و کنترل آسان تر جوجه‌ها،
- ۵- جلوگیری از تغذیه آنها با غذا و آب های آلوده و کنترل غذا و آبی که به مرغ ها داده می‌شود،
- ۶- جمع آوری راحت تر تخم مرغ ها در جایگاه و کاهش آلودگی و شکستگی آنها،
- ۷- پیشگیری از گسترش بیماری‌ها.

تشریح تولید

پرورش مرغ بومی

۱۲

دوم: شرایط جایگاه

- ۱- با توجه به نوع آب و هوا و امکانات روستا، جایگاه مرغ از آجر، سنگ، بلوک سیمانی و... ساخته شود.
- ۲- کف جایگاه باید از زمین بلندتر باشد. جنس کف آن سیمانی بوده و شیب ملایمی داشته باشد تا هم به راحتی شسته شود و هم آب در آن جمع نشود. شیب جایگاه باید به طرف پشت آن باشد.
- ۳- استفاده از کاه و کلش (پوشال) یا خاک اره به قطر ۵ تا ۱۵ سانتی متر در بستر جایگاه، (با توجه به فصل و دمای محیط) ضروری می باشد.
- ۴- دیوار و سقف جایگاه باید از موادی ساخته شده باشد که بدون هر گونه شکاف و خلل و فرجی باشد. در صورت امکان، بهتر است سیمان کاری شود.
- ۵- جایگاه نباید در محل بادگیر ساخته شود.
- ۶- جهت جایگاه باید طوری باشد که درب آن، به طرف جنوب بوده و آفتاب داخل آن بتابد.
- ۷- جایگاه مرغ باید طوری ساخته شود که در زمستان گرم و در تابستان خنک باشد.
- ۸- برای مرغ ها چوب خواب در نظر گرفته شود تا در هنگام شب روی آن استراحت کنند.

سوم: مقدار فضای لازم

در جایگاه باید فضای کافی برای مرغ ها فراهم باشد. چنانچه تعداد زیادی مرغ در یک فضای کوچک نگهداری شوند، شروع به نوک زدن همدیگر خواهند کرد و اگر پرنده ای زخمی شود مشکل بیشتر شده، «خود خوری» رواج پیدا می کند. جوجه ها نسبت به مرغ ها به فضای کم تری نیاز دارند.

چهارم: فضای مناسب برای جایگاه

۱) ۵۰ جوجه را تا سن ۲ ماهگی می توان در شش متر مربع (۳ در ۲ متر) پرورش داد.
۲) یک متر مربع برای هر ۵ مرغ و خروس بالغ کافی است.

پنجم: احداث فضای باز

در نظر گرفتن فضای باز در محوطه جلوی جایگاه برای مرغ ها لازم است تا بتوانند در آنجا فعالیت کنند و از هوای آزاد استفاده نمایند.

فضای باز باید با توری محصور شده باشد. بهتر است در قسمتی از آن سایه بان ساخته شود تا در روزهای بارانی مرغ ها را محافظت کند. مساحت آن معمولاً ۲ برابر مساحت لانه است و برای هر چهار مرغ، دو متر مربع فضای آزاد لازم است. کاشت بعضی از علوفه، مثل جو و شبدر در محل گردش مرغ ها، برای استفاده آنان مفید است.

تشریح پرورش

پرورش مرغ بومی

۱۴

ششم: محل استراحت

چون بر حسب غریزه، مرغ‌ها عادت دارند در جاهای بلند استراحت کنند، نصب چوب خواب در آشیانه بسیار مفید بوده و باعث می‌شود مرغ‌ها از نشستن روی ظروف آب خوری و دان خوری خودداری کنند. در نتیجه این ظروف کمتر در معرض آلودگی به مدفوع قرار می‌گیرند.

- ضخامت چوب در حدود ۳ سانتی متر،

- طول آن به ازای هر مرغ ۲۰ تا ۲۵ سانتی متر

- و ارتفاع برای جوجه‌ها ۴۰ سانتی متر و برای مرغ‌ها، بالغ بر ۹۰ سانتی متر می‌باشد.

هفتم: محل تخم‌گذاری (لانه)

وجود محل تخم‌گذاری کافی، باعث افزایش تعداد و حفظ کیفیت تخم مرغ‌ها می‌شود. همچنین جمع‌آوری تخم مرغ‌ها راحت‌تر شده و آلودگی و شکستگی آنها به حداقل می‌رسد.

لازم است در یک قسمت جایگاه، محلی برای تخم‌گذاری مرغ‌ها در نظر گرفته شود. کف محل تخم‌گذاری باید پوشال بوده و طوری باشد که جمع‌آوری تخم‌ها به راحتی انجام شود.

برای هر ۴ تا ۶ مرغ تخم‌گذار، یک لانه برای تخم‌گذاری در نظر گرفته شود بطوری که هر مرغ به راحتی بتواند داخل لانه شده و از آن خارج گردد. پیشنهاد می‌شود عرض کف لانه حدود ۳۵ سانتی متر و طول آن ۳۵ سانتی متر در نظر گرفته شود. بهتر است ارتفاع لانه از زمین، حدود ۶۰ سانتی متر باشد. جنس لانه‌ها می‌تواند فلزی یا چوبی باشد. سقف لانه محکم و شیب‌دار ساخته شود تا از پریدن و نشستن مرغ‌ها بر روی آن پیشگیری شود.

جمع آوری فضولات مرغ‌ها از جایگاه‌ها، از شیوع بسیاری از بیماری‌ها جلوگیری می‌کند. پس لازم است هر ۷ تا ۱۰ روز یک بار، فضولات درون جایگاه‌ها جمع آوری شده، کف جایگاه تمیز شود و بستر کف جایگاه نیز تعویض گردد.

شستشو و ضد عفونی مداوم وسایل مرغداری را هرگز نباید فراموش کرد. هر ۱۰ روز یک بار باید آب خوری‌ها و دان خوری‌ها را خوب شست و با مواد مناسب ضد عفونی کرد.

در جایگاه‌هایی که به صورت دوره‌ای در آن مرغ پرورش داده می‌شود، باید بعد از پایان دوره پرورش و خالی شدن آنها، سقف، دیوارها و کف جایگاه را ضد عفونی کرد.

جایگاه‌هایی که به طور دائمی در آنها مرغ نگهداری می‌شود، هر یک ماه تا ۴۵ روز یکبار باید ضد عفونی شوند.

برای ضد عفونی جایگاه می‌توان از آب آهک ۵ درصد (۵ کیلو آهک در ۱۰۰ لیتر آب) و یا محلول‌های ضد عفونی کننده موجود در داروخانه‌های دامپزشکی استفاده کرد. هنگام استفاده از این محلول‌ها باید به دستور تهیه و مصرف آنها توجه شود.

هرگز به طور مداوم نباید از یک ماده ضد عفونی استفاده کرد. مواد ضد عفونی کننده باید از دسترس کودکان دور نگه داشته شود و حتی در مسیر حرکت ماکیان و دام‌ها نیز قرار نگیرد.

کلیه احتیاجات مرغ‌های بومی روستاها، تا حد امکان از همان منابع موجود در روستا یا منطقه تأمین خواهد شد. چنانچه در منطقه، موادی موجود باشد که؛

- ✓ با انجام فرایندهای ساده (مانند سیلو کردن، خرد کردن و تبدیل کردن)
- ✓ یا مازاد و ضایعات کارخانه‌هایی که در منطقه وجود دارد (مانند بوجاری و شالیکوبی)
- ✓ و یا گیاهان غیر مشمر برای تکمیل دان بتواند مورد استفاده تغذیه مرغ بومی قرار گیرد، در تغذیه آنها گنجانیده خواهد شد.

به طور کلی هدف اصلی از جیره غذایی مرغ‌های بومی، استفاده از منابع داخل روستا (بدون استفاده از نهاده‌های دامی وارداتی) می باشد.

یکی از خصوصیات برجسته مرغ‌های بومی عادت داشتن به شرایط تغذیه ای در روستا است. این مرغ‌ها می توانند ۳۰ تا ۴۰ درصد غذای خودشان را از طریق چرای آزاد و بقیه آن را با غذای دستی تأمین کنند.

برای اینکه مرغ بومی تولید خوبی داشته باشد، باید تغذیه مناسب همراه با تأمین نیازهای غذایی انجام گیرد. خوراک مرغ بومی متشکل از ضایعات کشاورزی، اضافه و دور ریز غذای روستاییان، پس چرعلوفه و سبزی ها و جانداران ریز مانند بعضی از کرم ها و حشرات می باشد که می توان با اضافه کردن مقداری مکمل غذایی، کیفیت غذایی آنان را بالا برد.

دانه‌های شکسته و نامرغوب که از بوجاری گندم و جو به دست می‌آیند، سیوس گندم و برنج، تفاله‌های گیاهان زراعی، آشغال سبزی‌ها و گیاهان علوفه‌ای نیز غذای خوبی برای مرغ‌ها هستند.

در ضمن نباید فراموش کرد که مرغ‌ها و خروس‌ها باید همیشه بطور یکسان تغذیه شوند. یک مرغ به وزن ۱۷۰۰ گرم، روزانه به ۱۰۰ تا ۱۱۰ گرم غذا نیاز دارد. اگر در غذای دستی مرغ به مقدار کافی کلسیم وجود نداشته باشد، در چند روز اول، از کلسیم بدن برای تشکیل تخم مرغ استفاده می‌کند، ولی بعد از آن پوسته تخم مرغ نازک شده و کم‌کم تولید تخم مرغ پایین می‌آید.

برای تأمین کلسیم مورد نیاز طیور می‌توان از پودر استخوان، پودر صدف، خرده‌های سنگ آهک و مواد آهکی دیگر استفاده کرد. در پرورش به صورت چرای آزاد، معمولاً مرغ‌ها تا حدودی کلسیم مورد نیاز خود را از خاک تأمین می‌کنند. غذاهای آماده که توسط شرکت‌های معتبر خوراک دام و طیور تهیه می‌شوند و در داروخانه‌های دامپزشکی موجود هستند، تقریباً تمام مواد مورد نیاز ماکیان را دارا می‌باشند. در صورت نیاز، خوب است علاوه بر غذاهای رایج در منطقه، مقداری هم از این نوع غذاها و جیره‌های آماده در اختیار طیور قرار گیرد. یک جوجه مرغ تا سن یک ماهگی حدود ۵۰۰ تا ۶۰۰ گرم دان آماده مصرف می‌کند. جوجه یکروزه، تا ۳ ماهگی به پروتئین بیشتری در جیره غذایی نیاز دارد تا بتواند به خوبی رشد کند.

در فصل‌های گرم سال، برای تحریک مرغ‌ها به خوردن، ضمن دادن غذا در ساعات خنک شبانه روز، می‌توان با افزودن مقداری آب به خوراک، آن را به صورت آماج در آورد. به ازای هر مرغ «۱۰ تا ۱۵ سانتی متر دان خوری ناودانی» و یا «۵ سانتی متر دان خوری آویز» لازم است.

تشریح پرورش

پرورش مرغ بومی

۱۸

طیور به آب تازه و تمیز در تمام اوقات نیاز دارند. ۷۰ درصد بدن مرغ و ۶۵ درصد وزن تخم مرغ از آب تشکیل شده است. در شرایط معمولی هر ۴ مرغ در شبانه روز، یک لیتر آب مصرف می کنند. در آب و هوای گرم این مقدار بیشتر می شود. در روزهای سرد سال باید مراقب یخ زدن آب خوری ها بود و در روزهای گرم برای خنک ماندن آب خوری ها، آنها را باید در زیر سایه قرار داد. کمبود آب ممکن است موجب بروز «تخم مرغ خوری» مرغ ها شود. برای هر ۵۰ قطعه مرغ، یک آب خوری کله قندی نیاز است.

هر فردی که بتواند از یک چکش و اره استفاده کند، می تواند دان خوری، آب خوری و وسایل لازم دیگر را خود بسازد. با کمی دقت، حوصله و ابتکار می توان لوازم دست ساز را در حد کیفیت لوازم موجود در بازار اما با هزینه کمتر ساخت. البته آب خوری، دان خوری و لوازم مربوط به آن را می توان از مراکز فروش لوازم مرغداری یا داروخانه های دامپزشکی نیز تهیه کرد.

رعایت بهداشت و پیشگیری از بیماری‌ها

پیشگیری، همیشه ارزان‌تر، مؤثرتر و راحت‌تر از درمان است. پیشگیری از بیماری‌ها به سه عامل؛ «بهداشت مناسب»، «مدیریت درست» و «واکسن زدن به موقع (مایه کوی)» بستگی دارد.

• چند نکته بهداشتی مهم

- ۱- جوجه‌ها را نباید در لانه‌هایی که قبلاً مرغ در آن بوده قرار داد، مگر این که لانه به طور کامل تمیز و ضد عفونی شود.
- ۲- ظرف‌های آب خوری مرغ‌ها و جوجه‌ها باید به طور مرتب با پارچه تمیز و آب، شسته و پاکیزه شود.
- ۳- دان خوری باید تمیز نگه داشته شود. همچنین دانه‌هایی که با فضولات مرغ‌ها و جوجه‌ها مخلوط شده و یا کپک زده اند، باید دور ریخته شوند.
- ۴- از ورود مرغ‌های بیمار به جمع مرغ‌های سالم باید پیشگیری شود. محل نگهداری آنها باید در جایی جداگانه و دور از مرغ‌های سالم باشد.
- ۵- لاشه مرغ‌ها و جوجه‌های مرده باید فوری از لانه خارج شده، سپس به همراه آهک در خاک دفن گردیده یا سوزانده شود.
- ۶- از ورود طيور غریبه و یا وحشی به لانه مرغ‌ها باید جلوگیری شود.

طیور تلف شده را فوری از لانه خارج کرده و در محلی دور از لانه بین دو لایه آهکی دفن کرده یا بسوزانند.

و بالاخره مقدار داروها و زمان دقیق خوراندن آنها را به طور دقیق رعایت نماید.

نشانه‌ها و علائمی که باید در گله جدی گرفته شود:

- افزایش ناگهانی تلفات،
- عطسه، سرفه، لهله زدن و ترشحات بینی،
- مدفوع آبکی (اسهال)،
- کاهش اشتها و مصرف دان،
- کاهش تولید تخم مرغ،
- تولید تخم مرغ‌های با پوسته نازک، ناصاف و بدشکل،
- تورم اطراف چشم، گردن و سر،
- تغییر رنگ تاج، ریش و پا،
- رعشه، افتادگی بال‌ها، حرکت به صورت چرخشی، پیچ خوردگی سر و گردن،
- لنگش و عدم حرکت.

* با مشاهده هر یک از علائم بالا، باید مرغ (های) مبتلا را از بقیه جدا کرده، دورتر نگهداری نموده و در اولین فرصت ممکن، به دامپزشکی اطلاع داده شود.

مواردی که در هنگام خرید جوجه یکروزه بومی، بایستی در نظر گرفته شود:

- جوجه‌ها از مراکز تأیید شده از سوی «معاونت بهبود تولیدات دامی جهاد کشاورزی» خریداری شوند.
- از مراکز فروش جوجه، «گواهی بهداشتی جوجه یکروزه» درخواست گردد.
- مسافت مراکز فروش جوجه یکروزه تا محل نگهداری و پرورش در نظر گرفته شود تا انتقال و حمل جوجه‌ها، بدون اتلاف وقت و در کمترین زمان ممکن، انجام شود.
- وسایل نقلیه حامل جوجه‌های یکروزه باید سرپوشیده و بهداشتی بوده و تهویه، کولر و بخاری داشته باشد تا دما در هنگام انتقال، با توجه به زمان و فصول مختلف، قابل کنترل باشد.

نشریه پرورش

پرورش مرغ بومی

۲۴

بیماری‌ها بر اثر عوامل مختلفی از جمله باکتری‌ها، ویروس‌ها، انگل‌ها، قارچ‌ها، و نیز عوامل تغذیه‌ای به وجود می‌آیند. توجه داشته باشید که در پیشگیری از بیماری‌ها باید دستورالعمل‌های دامپزشکی را اجرا کرد و در هنگام مشاهده مرغ‌های بیمار، فوری به دامپزشکی مراجعه نمود.

بیماری نیوکاسل

یکی از بیماری‌های شایع در مرغ‌ها، بیماری نیوکاسل است. این بیماری از یک نوع ویروس به وجود می‌آید و باعث عفونت دستگاه تنفس، گوارش و اعصاب مرغ می‌شود. بیماری نیوکاسل واگیردار است و در بسیاری از پرندگان مانند مرغ‌ها و بوقلمون‌ها دیده می‌شود. این بیماری در کشور ما از بیماری‌های خطرناک طیور به حساب می‌آید.

نشانه‌های بیماری شامل آبریزش بینی، خرخر کردن، اشکال در تنفس و صدایی شبیه سوت کشیدن و عطسه است. به علاوه، مرغ بسیار نفس نفس می‌زند، با دهان باز نفس می‌کشد، افسرده، گوشه‌گیر و بی‌اشتها می‌شود. کم‌کم نشانه‌های عصبی مانند فلج و لرزش عضله‌ها نیز در حیوان به وجود می‌آید. بیماری نیوکاسل به سرعت (طی چند روز) به تمام مرغ‌ها منتقل می‌شود و می‌تواند باعث ابتلای تمام مرغ‌های یک گله شود.

• پیشگیری و کنترل بیماری:

مهم ترین راه پیشگیری از بیماری و مبارزه با آن، واکسن زدن و دور نگه داشتن مرغ ها از ویروس بیماری است. برنامه واکسن زدن به جوجه ها باید با توجه به شرایط منطقه، نوع واکسن و طبق دستور دامپزشک باشد. هنوز برای این بیماری، راه درمان قطعی کشف نشده است. تنها با رعایت نکات بهداشتی و استفاده از واکسن می توان از آلوده شدن طیور جلوگیری کرد. در صورت دچار شدن طیور به این بیماری، برای جلوگیری از انتشار آلودگی، باید همه آن ها را از بین ببریم. هنگام شیوع بیماری نیوکاسل، با جدا سازی طیور و مراجعه به دامپزشک، می توان بیماری را کنترل کرد.

بیماری آنفلوآنزا، یک عارضه حاد خیلی عفونی و ویروسی طیور است. شدت بیماری از حالت های غیر آشکار یا خفیف تا حالت های کشنده تغییر می کند. بیماری بسیار عفونی است و در صورت عدم رعایت مسایل بهداشتی و قرنطینه ای، در هنگام شیوع در یک منطقه می تواند سریعاً از گله ای به گله دیگر گسترش پیدا کند. در مرغ های جوان، تنها مرگ ناگهانی مشخص کننده بیماری است.

در موارد دیگر علائم زیر ممکن است مشاهده شود:

- ۱- پرهای پژمرده و ژولیده
  - ۲- افت ناگهانی در تولید تخم مرغ یا تولید تخم مرغ های با پوسته نرم
  - ۳- از دست دادن اشتها و افسردگی، بی حالی و اسهال
  - ۴- ایجاد رنگ صورتی مایل به آبی در ریش ها و تاج ها
  - ۵- تورم سر، پلک ها و مفاصل پا
  - ۶- خروج ترشحات خونی کم رنگ از سوراخ های بینی
  - ۷- عدم تطابق که شامل از دست دادن توان راه رفتن و ایستادن می شود
  - ۸- و افزایش مرگ و میر ناگهانی در گله.
- لازم به یادآوری است که علائم خارجی آنفلوآنزای مرغی خیلی شبیه سایر بیماری های طیور است.

• پیشگیری از بیماری:

برای کنترل شکل خفیف بیماری، از یک برنامه واکسیناسیون با قرنطینه استفاده می شود. در صورت مشاهده علائم آنفلوآنزای مرغی یا حتی موردی مشکوک، باید فوری دامپزشک محلی را مطلع سازیم تا بیماری به شکل مطلوب و سریع، کنترل شود.

پرورش دهنده مرغ باید این نکته را بداند که؛

بایستی طیور را در برابر بیماری های مهم مثل مارک، نیوکاسل، گامبورو، برونشیت و آبله واکسینه کند.

دلایل اهمیت پرورش و نگهداری مرغ بومی در روستاه

- مقاومت مرغ بومی در برابر شرایط نامساعد زیستی و بیماری‌ها.
- امکان نگهداری مرغ بومی، با کم‌ترین هزینه و فقط با مصرف باقیمانده سفره و ضایعات کشاورزی.
- مقبولیت تولیدات طیور بومی به عنوان محصول ارگانیک (که بدون استفاده از دارو پرورش یافته‌اند) در میان مصرف‌کنندگان.
- نگهداری و پرورش مرغ‌های بومی، به دلیل نیاز نداشتن به امکانات و تجهیزاتی که در پرورش مرغ‌های صنعتی مورد استفاده قرار می‌گیرند و نیز داشتن مقاومت بیشتر و سازگاری با اقلیم بومی، آسان‌تر است.

